



# Dansk Center for Herregårdsforskning i 2006

*Af bestyrelsesformand Britta Andersen*

Ved udgangen af 2006 kunne Dansk Center for Herregårdsforskning se tilbage på et år, hvor det i fuldt mål var lykkedes at konsolidere den formidlingsmæssige dimension og styrke den forskningsmæssige indsats med iværksættelsen af nye væsentlige projekter og præsentation af flere, spændende forskningsresultater. Et af de interessante projekter er et ph.d.-stipendium om fremtidig anvendelse – og dermed funktionsændring – af herregårdenes avlsbygninger. Mekaniseringen og specialiseringen af det danske landbrug op gennem 1900-tallet har betydet, at herregårdenes avlsbygninger efterhånden er blevet utidssvarende og en betydelig vedligeholdelsesbyrde for herregårdenes ejere. Hvis vi skal sikre, at disse enestående kulturværdier overlever

*Da det ofte har vist sig vanskeligt at kombinere de moderne krav til drifts- og avlsbygninger med de arkitektoniske værdier, som herregårdenes bygningsanlæg repræsenterer, har udviklingen bevirket, at mange af herregårdenes drifts- og avlsbygninger i dag står uden anvendelse. Sonja Marie Overgaards projekt sætter fokus på spørgsmålet om, hvordan disse bygningsanlægs arkitektoniske kulturarvs værdier kan varetages i lyset af de krav, som det moderne landbrug stiller til drifts- og avlsbygningernes funktion.*

fremover, haster det med at finde nye funktioner og dermed overlevelsesmuligheder for dem. Forhåbentlig kan Centerets seneste forskningsprojekt være med til at anvise nye veje og skabe grobund for en tiltrængt udvikling af området.

## **Forskning**

Med virkning fra 1. februar 2006 styrkede Centeret yderligere sit satsningsområde *Godsernes og Herregårdenes Indian Summer*, perioden 1849–1919. To nye forskere, post.doc.-stipendiat, ph.d. Adam Tybjerg Schacke og ph.d.-stipendiat Signe Boeskov, blev nemlig fra denne dato ansat til at forske i henholdsvis projektet *Godsernes struktur, økonomi og drift 1849–1919* og projektet *Herskab og den rette opførsel. En kulturhistorisk undersøgelse af kulturelle kendetegn og dagligliv blandt godsejerfamilier i Danmark, 1850–1900*. Begge projekter er finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation og løber henholdsvis til 2008 og 2009. Forskningsgruppen, som ledes af lektor, dr.phil. Carsten Porskrog Rasmussen fra Aarhus Universitet, omfatter endvidere ph.d.-stipendiat Anne Grethe Sværke og ph.d.-stipendiat Dorte Kook Lyngholm. Anne Grethe

forsker i historicistisk herregårdsarkitektur og Dorte i retskultur. Forskningsgruppen vejledes foruden af Carsten Porskrog Rasmussen af seniorforsker Mikkel Venborg Pedersen fra Nationalmuseet og professor Gert Bech-Nielsen fra Arkitektskolen Aarhus.

Endnu et forskningsprojekt så dagens lys i centerregi i 2006, nemlig det ovenfor omtalte ph.d-stipendium om herregårdenes avlsbygninger. Stipendiet, der trådte i kraft pr. 1. november 2006, har titlen *Herregårdenes drifts- og avlsbygninger. Fremtidens udviklingsbetingede om- og tilbygninger versus arkitektoniske kulturarvs værdier*. Arkitekt Sonja Marie Overgaard skal gennemføre forskningen, der sætter fokus på den dynamiske landbrugsudvikling, der over de seneste år har betydet gennemgribende ændringer af tidligere tiders driftsformer. Den moderne herregårdsejer står i dag med en omfattende bygningsmasse, som repræsenterer en betydelig kulturarvsværdi, men som samtidig står i vejen for driftsudviklingen og medfører store vedligeholdelsesbyrder. Det er håbet, at denne forskning kan danne bro mellem disse modsatrettede krav til byggeriet og pege på alternative anvendelsesmuligheder for det historiske byggeri. Projektet er finansieret af Fonden Realdania og Arkitektskolen Aarhus og forventes afsluttet i 2010.

I 2006 var *Dansk Center for Herregårdsforskning* fortsat vært for forskningsprojektet *Matadoren – Gerhard de Lichtenbergs liv og virke*. Det er dr.phil. Annette Hoff, som gennemfører projektet om denne meget spændende og farverige 1700-tals person, der blandt andet ejede herregårdene Bidstrup ved Randers

og Engelsholm ved Vejle samt byggede Lichtenbergs Palæ i Horsens. Forskningsprojektet, der forventes at udmunde i en publikation i slutningen af 2007, finansieres af Farumgaardfonden, Møllerens Fond, Familiens Hede Nielsens Fond og flere lokale fonde og sponsorer fra Horsens.

Fra årets begyndelse indtrådte professor Gert Bech-Nielsen som repræsentant for Centeret i styregruppen omkring Nr. Vosborg-projektet – et forskningsprojekt, der var blevet iværksat i andet halvår af 2005. Centret har været engageret på sidelinjen siden projekts start, men det blev i 2006 besluttet, at Gert Bech-Nielsen med sine arkitekturfaglige kvalifikationer ville kunne styrke den historiske og bygningsmæssige vinkel på projektets forskning, der i forvejen har mange arkæologiske og palæobotaniske aspekter. En af Centerets forskere, Signe Boeskov, indtrådte også aktivt i projektet, idet hun over en tremåneders periode undersøgte en række kulturhistoriske træk ved Nr. Vosborg i anden halvdel af 1800-tallet. Resultaterne af hendes forskning har således betydet, at det nu er muligt at komme med et bud på hovedbygningens indretning i anden halvdel af 1800-tallet, hvilket kan danne udgangspunkt for en nyindretning i forbindelse med det storstilede restaurerings- og ombygningsprojekt som Ejendomsselskabet Realea gennemfører i disse år. Endelig vil hendes forskningsresultater omkring Nr. Vosborg blive offentliggjort i en antologi om det samlede Nr. Vosborgprojekt.

I årets løb har to historiestuderende i Centerets regi udformet et forskningsprojekt om forsikrings-selskabet



*Herregården Rosenholms avlsbygninger danner udgangspunkt for projektet om herregårdens avls- og driftsbygninger.  
Foto: Poul Pedersen.*

Kustos' historie. Kustos opstod i 1881 og eksisterede frem til 1991, hvor Codan overtog selskabet. Det var fra starten baseret på forsikringstagere fra de store landbrug og koncentrerede sig specielt om husdyrene. Selskabet gennemførte i løbet af sin funktionstid en række forbedringer inden for erhvervet, idet man ad den vej søgte at forhindre, at epidemiske kvægsygdomme og andre landbrugsrelaterede ulykker tog overhånd og dermed påførte selskabet store erstatningssummer til forsikringstagerne som kompensation for følgevirkningerne. Det er to historiestuderende, Stine Lucia Rasmussen og Janni Skovvang, der har udformet

projekteret, som baserer sig på et omfattende arkiv, der er i Centerets varetægt. Den endelige afklaring af projektets gennemførelse og dermed tilvejebringelse af den nødvendige økonomi forventes at foreligge i løbet af 2007.

Ved årets udgang etablerede Centeret et samarbejde med SBS Århus. SBS, som står for Statens Byggeselskab, skal projektere renoveringen af et omfattende dansk herregårdsmiljø, hvilket betyder, at der skal ansøges om tilladelser og midler til renoveringens iværksættelse. Det har foreløbig været Centerets opgave at formulere de kulturhistoriske afsnit og dermed



*For de danske herregårde var perioden 1850–1920 en bemærkelsesværdig storhedstid. Salget af fæstegodset og gode tider for landbruget gjorde godsejerne særdeles kapitalstærke, og politisk var de også sjældent magtfulde. På mange herregårde byggede man nye prangende hovedbygninger, eller gjorde de gamle større, prydet med tårne og spir og omgivet af flotte nye haveanlæg. I bogen Herregårdenes Indian Summer kaster kyndige fagfolk nyt lys over epoken og bidrager hermed til en større forståelse af dansk herregårdskultur og vor fælles kulturarv.*

levere basismaterialet om herregårdsområdet til brug for SBS i ansøgningerne, som der forventes svar på i første halvår af 2007.

Året igennem arbejdede en netværksgruppe omkring etableringen af et digitalt opslagsværk om danske herregårde på domænet [www.danskeherregaarde.dk](http://www.danskeherregaarde.dk) videre med opgaven. I 2006 tog gruppen kontakt til Kulturarvsstyrelsen for at afdække samarbejds muligheder og afgrænsninger i forhold til styrelsens database over fredede og bevaringsværdige bygninger (FBB). Centerets database beskæftiger sig med de kulturhistoriske og arkitektoniske helheder omkring de danske herregårde og vil således kunne være et værdifuldt supplement til de nøgterne BBR-oplysninger, der er hovedindholdet i FBB.

I efteråret modtog Centeret endvidere midler fra Margot og Thorvald Dreyers Fond til ansættelse af arkitektfaglige bistand til et pilotprojekt på herregården Bidstrup ved Langå. Det er hensigten, at pilotprojektet skal kortlægge databasens arkitektoniske dimension.

### **Formidling**

I foråret 2006 afholdt Centeret i samarbejde med Nr. Vosborg-projektet en konference på Skærum Mølle om nordisk herregårdskultur i fortid, nutid og fremtid. Konferencen havde foredragsholdere fra det skånske herregårdsprojekt, som netop er afsluttet og som blandt andet har resulteret i en omfattende publiceringsaktivitet. Mange af de publicerede bøger har haft relevans for Centerets projekter, hvorfor det har

været givtigt med den dialog, der også har været et af resultaterne af samarbejdet om konferencen.

I efteråret 2006 udkom antologien om *Herregårdenes Indian Summer*. Bogen var et produkt af konferencen af samme navn, der blev afholdt i Centerregi i foråret 2005. Emnet for antologien, sidste halvdel af 1800-tallet og de første tiår af 1900-tallet, skitserer en tid, der på mange måder var en blomstringstid for de danske herregårde: det var en tid præget af økonomisk fremgang, hektisk byggeaktivitet og en udstrakt selskabelighed med mange gæster og tjenestefolk. Imidlertid er periodens blomstrende kultur oftest blevet overset i dansk herregårdsforskning eller i bedste fald underkendt. Med antologien har forskere og fagfolk sat fokus på en række af de aspekter, der var karakteristiske for perioden, og som gjorde den til en gylden tid, der endnu er værd at beskæftige sig med i dag, som for eksempel herregårdsarkitekturen, de storslåede haver og den overdådige livsstil. Lilian og Dan Finks Fond, Landsdommer V. Gieses Legat, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse og Fonden af 28. februar 1970 har alle bidraget til bogens publicering.

Centeret har i 2006 også arbejdet flittigt med redaktionen af antologien *Palæer og adelsgårde i Norden*. Bogen kommer til at bestå af indlæg fra danske, norske og svenske deltagere i en arkitekturkonference af samme navn, der blev afholdt i september 2005 i regi af *Herregårdspuljen*, et forskningsnetværk, som Gammel Estrup fungerer som sekretariat for. Bogen forventes at udkomme i 2007 og har modtaget støtte

fra Nordisk Kulturfond, Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond, Den Letterstedska Föreningen, Lilian og Dan Finks Fond, Krista og Viggo Petersens Fond, Bergiafonden og Farumgaard-Fonden.

Flere af Centerets forskere og øvrige ansatte bidrog også til Gammel Estrups seneste publiceringsinitiativ i 2006; *Herregårdshistorie 1*, og Adam Schacke skrev artiklen „Enestegårde på Fyn – natur eller besiddelsesforhold“ til bogen *Bygder. Regionale variationer i det danske landbrug fra jernalder til 2000*, udgivet af Landbohistorisk Selskab i 2006.

På foredragssiden lå Centeret heller ikke på den lade side i 2006. Året gennem blev der afholdt mange foredrag i vidt forskellige sammenhænge. Anne Grethe Sværke talte om *Nye herregårde i gammel stil* ved Folkeuniversitetet i Århus i efteråret 2006, og om *Ridderromantik, renæssance og repræsentation: Dansk herregårdsbyggeri 1830–1900* ved foredragsforeningen Historias fredagsseminar om herregårde, ligeledes i efteråret 2006. Endelig forelæste hun ved Nr. Vosborg-seminaret i april 2006 om *Tendenser i 1800-tallets herregårdsarkitektur*. Signe Boeskov holdt også foredrag ved Folkeuniversitetet i Århus og i foreningen Historias fredagsseminar i efteråret 2006. Hendes foredrag havde henholdsvis titlen 1. *Godsejersliv. Nye tider – traditionelle og moderne godsejere* og 2. *Godsejerfamilier og selvopfattelser. Nørre Vosborg og dets indretning*. Endelig var Centerets post.doc. stipendiat, ph.d. Adam Schacke også aktiv i de to omtalte foredragsammenhænge; Folkeuniversitetet og Historias fredagsseminarer. Adam talte om *Godsernes*



*Herregården Basnæs ved Skælskør er et typisk eksempel på en hovedbygning fra midten af det 19. århundrede, idet hovedbygningen med dens karakteristiske „borg-tegn“ udnyttede stedets historiske associationer og elementer fra såvel den tidligere renæssancegård som det efterfølgende nyklassicistiske hus. I sit forskningsprojekt om dansk herregårdsbyggeri i perioden fra 1830–1900 sætter Anne Grethe Sværke netop fokus på periodens historicistiske arkitektur, dennes mangfoldighed og kompleksitet og de associationer, der knyttede sig hertil.*

*struktur og økonomi 1849–1919* i Folkeuniversitetets regi og om *Godsernes struktur og økonomi i tiden efter enevælden og frem til lensaflysningen i 1919* ved Historias eftermiddagsseance. Ved Nr. Vosborgseminaret talte Adam om *Godser i det sydlige Nørrejylland ca. 1570–1790: Vest- og Østjylland? Tendenser i 1800-tallets herregårdsarkitektur*.

Centerets hjemmeside blev i 2006 udvidet med en oversigt over en række danske forskere, der i øjeblikket aktivt beskæftiger sig med herregårdsområdet. Det er hensigten, at dette netværk skal fremme den uformelle vidensudveksling på området og derved bidrage til at forbedre dialogen og øge koordineringen af forskningen med sigte på at hæve det generelle forskningsniveau på området.

Endelig har Centeret i 2006 påtaget sig at fungere som websted for Nr. Vosborgprojektet, og der arbejdes i øjeblikket på at etablere et underbibliotek, der kan fungere som arkiv for projektet og dets deltagere.

## **Personale**

På trods af Centerets lidt omtumlede start rent personalemæssigt lykkedes det i løbet af 2006 for sekretariatsleder Pernille Roholt at få ført Centeret ind i smult vande og samtidig yde den stabilitet og kontinuitet, der har været nødvendig for at sikre såvel et konstruktivt arbejdsklima for Centerets forskere som at udvikle og videreføre den offensive kurs, der har været hensigten med Centeret siden den spæde start i december 2004. Endvidere er Pernille en særdeles fagligt kompetent bestyrer af Centeret, hvilket betyder, at både både

Centerets interesser varetages på bedste vis såvel på de indre som de ydre linjer.

Efter eget ønske udtrådte arkitekt Steen Estvad Petersen af Centeret bestyrelse i løbet af 2006. Real-dania, der har udpeget Steen Estvad, har ikke ønsket at udpege en anden i hans sted, da de finder, at professor Gert Bech-Nielsen repræsenterer Fondens interesser på bedste vis. Estvad vil naturligvis blive savnet, men bestyrelsen, der nu består af lektor Carsten Porskrog Rasmussen, seniorforsker Mikkel Venborg Pedersen, professor Gert Bech-Nielsen og museumsdirektør Britta Andersen, arbejder fortrøstningsfuldt videre og får således også lettere ved at tilrettelægge møderne, så alle kan nå frem samme dag, da det kan være lidt af en udfordring at få fem travle personers kalendere til at gå op i en højere enhed.

Nogle af de opgaver, der står forrest i det nye år, er planlægning og afholdelse af en konference om De danske herregårdes fremtid – tradition og fornyelse i det moderne samfund. Konferencen skal behandle de økonomiske muligheder, som den moderne oplevelses-økonomi giver herregårdene. Derudover skal en række af de udfordringer, som de danske herregårdshelheder står overfor – som for eksempel bevaring af de arkitektoniske og historiske kulturværdier – diskuteres. Det er hensigten, at konferencen – og naturligvis Centerets virke i almindelighed – skal være med til at synliggøre og øge anvendeligheden af de nyeste forskningsresultater på herregårdsområdet over for såvel den brede befolkning som det politiske system og erhvervslivet.